

Aneta Jarzębińska

SZKOLNICTWO PRZYWIĘZIENNE W POLSCE W LATACH SZKOLNYCH 2003/2004–2016/2017. WYBRANE PROBLEMY

Słowa kluczowe: szkolnictwo przywieźienne, resocjalizacja penitencjarna, edukacja dorosłych, historia szkolnictwa w Polsce, nauczyciele szkół przywieźiennych.

Streszczenie: W artykule przedstawiono wybrane aspekty funkcjonowania szkół istniejących przy zakładach karnych w Polsce. Opisano wartości, które czynią nauczanie w tego typu placówkach ważnym środkiem resocjalizacji penitencjarnej. Pokazano dane statystyczne, które ilustrują sytuację szkolnictwa przywieźiennego w latach szkolnych 2003/04–2016/17, m.in. liczbę szkół i oddziałów szkolnych, liczbę uczniów i nauczycieli. Zasadniczą część analizy poświęcono opisaniu barier resocjalizacji za pośrednictwem nauczania. Pośród tych ulokowano m.in. niedostatecznie rozwinięte motywacje podjęcia nauki w szkole przywieźiennej, nieadekwatną do potrzeb uczniów ofertę kształcenia, braki w wyposażeniu szkół oraz niską frekwencję na zajęciach szkolnych. Analizę przeprowadzono w oparciu o publikowane cyklicznie przez BP CZSW sprawozdania dotyczące wyników dydaktyczno-resocjalizacyjnych uzyskanych przez szkoły funkcjonujące w zakładach karnych.

Artykuł jest próbą przybliżenia specyfiki szkół istniejących przy zakładach karnych w Polsce. Dążąc do usystematyzowania eksploracji w sumie ogólnie wyrażonego zagadnienia, autorka sformułowała pytania wyznaczające jej kolejne punkty, co można utożsamić z postawieniem problemów badawczych. Zapytała mianowicie:

1. Jakie wartości wiąże się z podjęciem nauki podczas odbywania kary pozbawienia wolności?
2. Jakie były początki kształtowania się idei nauczania osób uwięzionych?
3. Jak przedstawia się liczba szkół przywieźiennych, ich uczniów oraz nauczycieli w latach szkolnych 2003/2004–2016/1017 oraz jakie w tym czasie szkoły osiągnęły wyniki w zakresie pracy dydaktyczno-wychowawczej?
4. Jakie istnieją bariery dla resocjalizacji za pośrednictwem nauczania?

Odpowiedzi na wytyczone zagadnienia autorka pozyskała drogą analizy dostępnej literatury przedmiotu, a także dzięki wglądowi w sprawozdania Biura Penitencjarnego Centralnego Zarządu Służby Więziennej (BP CZSW) w odniesieniu do wyników dydaktyczno-resocjalizacyjnych uzyskanych przez szkoły funkcjonujące w zakładach karnych i aresztach śledczych a obejmujących lata szkolne

2003/2004–2016/2017¹. Pomocne w rozstrzygnięciu problemów badawczych okazały się również obserwacje własne poczynione podczas wizyty w Centrum Kształcenia Ustawicznego w Zakładzie Karnym w Stargardzie – jednej z 20 istniejących w kraju tego typu placówek, zlokalizowanych w 13 Okręgowych Inspektoratach Służby Więziennej.

Wartość nauczania w przebiegu odbywania kary pozbawienia wolności

Zgodnie ze stanem na dzień 15 czerwca 2016 roku około 83 proc. populacji osadzonych stanowiły osoby z wykształceniem co najwyżej niepełnym średnim (59 644 osadzonych). W tej grupie najwięcej było osób z wykształceniem zawodowym (23 309), w dalszej kolejności z ukończoną szkołą podstawową (20 963), a następnie takich, które zdecydowały się zaprzestać edukacji po gimnazjum (10 429) (BP CZSW 2016b). Dane te pokazują dobitnie, że istnieje pilna potrzeba, by osoby osadzone uzupełniły wykształcenie i/lub kwalifikacje zawodowe. Mogą to czynić w specjalnie do tego celu powołanych, istniejących przy zakładach karnych – centrach kształcenia ustawicznego (CKU), które w swym funkcjonowaniu opierają się zarówno na aktach właściwych dla więziennictwa², jak i na przepisach prawa oświatowego³.

Podniesienie poziomu wykształcenia czy zdobycie zawodu to nie jedyne korzyści z podjęcia nauki podczas uwięzienia. Realizacja roli ucznia jest dla osadzonych czynnikiem neutralizującym nudę oraz terapeutycznym, ponieważ wypełnienie dnia obowiązkami szkolnymi zmniejsza w pewnym stopniu dolegliwość kary pozbawienia wolności (Iwanicki 2004). Zagospodarowanie czasu chroni zarazem przed powstaniem luki stymulacyjnej, którą osadzeni mieliby potrzebę niwelować, uciekając się do różnych zachowań, z nieregulaminowymi włącznie. Można zatem wnioskować, że nauczanie osób uwięzionych pośrednio przyczynia się do poprawy poziomu bezpieczeństwa w placówce penitencjarnej. Zasadniczą wartością nauczania osadzonych jest jednak fakt, że w szkole przywięziennej, w odróżnieniu od szkół w środowisku wolnościowym, kładzie się nacisk na funkcję poprawczą, wobec czego zatrudnieni w niej nauczyciele ukierunkowują swą pracę na korygowanie i kompensowanie zaburzonych postaw i struktur osobowości wychowanków (Szecówka 2007). Uczniowie dostrzegają natomiast szczególnie znaczenie zajęć szkolnych w kontekście

¹ Dostępne publikacje na temat szkolnictwa przywięziennego w Polsce ilustrują jego wybrane obszary wyłącznie do roku szkolnego 2006/2007. Dzięki dostępowi do odpowiednich sprawozdań możliwe było uzupełnienie istniejących opracowań, a także prezentacja danych obejmujących kolejne lata.

² *Ustawa kodeks karny wykonawczy* z 6.06.1997; tekst ujednolicony: „Dziennik Ustaw” 1997 nr 90, poz. 557; Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 13.02.2004 w sprawie szczegółowych zasad i trybu prowadzenia nauczania w zakładach karnych; tekst ujednolicony: „Dziennik Ustaw” 9.03.2004.

³ *Ustawa o systemie oświaty* z 7.09.1991; tekst ujednolicony: „Dziennik Ustaw” 1991 nr 95, poz. 425; *Ustawa z 19.08.2011 o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw*; tekst ujednolicony: „Dziennik Ustaw” nr 205, poz. 1206.

zblizania warunków zakładu karnego do życia na wolności (Niewiadomska 2016). Wartością może być dla nich już sam kontakt z nauczycielami – przedstawicielami środowiska ludzi wolnych i wykształconych, którzy pokazują, że możliwe są interakcje oparte na poszanowaniu godności jednostki i trosce o jej rozwój.

Od początków wdrazania idei nauczania więźniów do przełomu XX i XXI wieku

Na świecie wartość nauczania osób pozbawionych wolności dostrzeżono już w XVI wieku za sprawą arcybiskupa mediolańskiego Karola Borromeusza, który w 1584 roku zarządził, by w więzieniach zlokalizowanych w podległej mu diecezji duchowni przynajmniej raz w tygodniu nauczali więźniów religii (Bugajski 1929). Początek nauczania więźniów w Polsce wyznacza powstanie w Gdańsku, w 1629 roku zakładu poprawczego, w którym obok pracy osadzonym zapewniano także oddziaływania edukacyjne i umoralniające (Widelak 2007). W istocie organizacja kształcenia osadzonych rozpoczęła się w Polsce po zakończeniu pierwszej wojny światowej. Dnia 20 maja 1924 roku ukazało się rozporządzenie ministra sprawiedliwości, w którym mowa m.in., że więźniowie nieletni oraz dorośli skazani na karę ponad 1 roku więzienia, którzy nie ukończyli 40 lat i nie uczęszczali do szkoły średniej, względnie przynajmniej 4 lata do szkoły podstawowej, podlegają obowiązkowemu nauczaniu, natomiast pozostali – za zgodą naczelnika więzienia.

W trzecim kwartale 1928 roku do 63 szkół więziennych z personelem liczącym około 90 nauczycieli uczęszczało 4494 więźniów (Bugajski 1929). Pod koniec 1948 roku w 47 więzieniach, pod kierunkiem 75 nauczycieli uczyło się 1861 więźniów. W 1950 roku były to już 53 zakłady, 111 nauczycieli i 2066 uczniów, natomiast w 1960 roku odpowiednio – 100, 462 i 8785 (Wołowicz 1990). W latach szkolnych 1969/1970–1979/1980 liczba osadzonych objętych nauczaniem w zakresie szkoły podstawowej utrzymywała się na wysokim poziomie (rocznie średnio 4000 uczniów a rekordowy był rok szkolny 1973/1974 z liczbą uczniów 6211). Lata szkolne 1980/1981–1987/1988 charakteryzuje spadek liczby uczniów na etapie podstawowym (wynosiła ona pomiędzy 2714 a 1272), co było prawidłowością występującą wśród dorosłych w skali całego kraju (Wołowicz 1990).

W latach 1918–1923 największą wagę przywiązywano do wprowadzenia w więzieniach obok nauczania podstawowego – warsztatów przysposabiających do wykonywania prostych prac (krawieckie, szewskie, stolarskie). W latach 1926–1928 wprowadzono w niektórych więzieniach szkolenie zawodowe w formie okresowych kursów (np. szkoła tkacka w Wiśniczu) (Bugajski 1929). Od 1934 roku zaczęły działać więzienia – kolonie rolnicze, których program obejmował prowadzenie gospodarstwa wiejskiego (w 1936 roku istniało 7 tego typu placówek), natomiast po drugiej wojnie światowej przeważało tzw. przysposobienie przemysłowe, wdrazające do zawodu na wąskim odcinku pracy (Wołowicz 1990).

Szkolenie zawodowe długoterminowe zapoczątkowano w Rawiczu, gdzie w 1949 roku utworzono pierwszą dwuletnią szkołę drukarską (Helta, Wiczkowski 1987). Podobną rolę pełnił powstały w 1951 roku w Jaworznie eksperymentalny zakład dla młodocianych prowadzący szkolenie zawodowe na poziomie zasadniczym i średnim. W roku szkolnym 1960/1961 istniało 28 szkół zawodowych, do których uczęszczało 1904 uczniów. Dekadę później nauczaniem w szkołach zawodowych objętych zostało 4279 uczniów a w roku szkolnym 1980/1981 – 5165. Rok szkolny 1985/1986 rozpoczęto z liczbą uczniów 4408 (Wołowicz 1990).

Początek nauczania zawodowego osadzonych na poziomie średnim wyznaczyło utworzenie wspomnianego technikum zawodowego w Jaworznie, które jednak zostało zlikwidowane wraz z zamknięciem więzienia. W latach 1957–1961 powstały technika w kolejnych zakładach (m.in. w Koronowie, Sztumie, Kamińsku, Szczypiornie). W 1956 roku nauczaniem w technikach objętych było 120 osadzonych a w 1960 roku – 269. Najwięcej tego typu szkół istniało w 1966 roku – 11 z liczbą uczniów 799. W 1971 roku doszło do zupełnej likwidacji techników (Wołowicz 1990). Odbudowa nauczania zawodowego na poziomie średnim nastąpiła dopiero w roku szkolnym 1975/1976, po tym jak w pięciu zakładach karnych uruchomiono średnie studia zawodowe. W pierwszym roku ich funkcjonowania nauczaniem objęto 211 uczniów. W roku szkolnym 1985/1986 liczba uczniów wzrosła do 948 (Widelak 2011). W rok szkolny 1985/1986 więziennictwo weszło z pierwszymi od 1971 roku technikami: w Nysie i Włocławku. Do roku szkolnego 1987/1988 nauczaniem w nowo powstałych średnich szkołach zawodowych objęto w sumie 9360 osadzonych (Wołowicz 1990). Mimo rozwijającej się sieci kształcenia na poziomie podstawowym i zawodowego w zakładach karnych nie organizowano liceów ogólnokształcących. Pierwsza szkoła tego typu powstała w roku szkolnym 1995/1996, w zakładzie karnym w Koronowie (Widelak 2008).

Wprowadzenie w 1999 roku reformy ustroju szkolnego skutkowało powstaniem nowego typu szkół oraz odmiennym od dotychczasowego cyklem kształcenia. W roku szkolnym 1999/2000 istniało w kraju 70 szkół przywięziennych ze 166 oddziałami szkolnymi, w których uczyło się 3640 uczniów. W kolejnym roku szkolnym liczby te wynosiły odpowiednio: 58, 185 i 3818. Rok szkolny 2001/2002 przyniósł wzrost liczby uczniów do 4004. W roku szkolnym 2002/2003 w 159 oddziałach zlokalizowanych w 61 szkołach uczyło się 4002 uczniów (Bogunia 2009).

Szkoły przywięzienne, oddziały szkolne i uczniowie w latach szkolnych 2003/2004–2016/2017

Lata szkolne 2003/2004–2016/2017 to dynamiczny okres dla szkolnictwa przywięziennego. W tym czasie doszło do radykalnego spadku liczby szkół przywięziennych (z 63 do 28) i oddziałów szkolnych (ze 162 do 73). W konsekwencji o ponad połowę zredukowała się liczba uczniów tych szkół (z 3822 do 1740 w roku szkolnym 2015/2016) (tabela 1). Charakterystyczne jest również, że od roku szkolnego 2013/2014 zdecydowanie wzrosła populacja osadzonych

– uczniów liceów ogólnokształcących (z 771 we wcześniejszym roku szkolnym do 1426). Jest to pochodna faktu, że we wszystkich nowo powstałych CKU (powstałych w wyniku przekształcenia dotychczasowych zespołów szkół dla dorosłych) uruchomiono licea ogólnokształcące.

Tabela 1. Szkoły i oddziały szkolne w zakładach karnych od poziomu podstawowego do policealnego oraz ich uczniowie w latach 2003/2004–2016/2017

	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	2009/10	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17
Szkoły														
Razem	63	65	62	50	50	50	51	51	b.d.	63	51	35	29	28
Podstawowa	3	3	3	3	3	3	2	2		2	2	2	2	1
Gimnazjum	10	10	10	9	9	9	9	9		10	9	8	8	7
ZSZ	28	28	27	19	19	19	19	20		18	12	0	0	0
Technikum	13	12	11	9	9	9	9	8		9	8	6	0	0
LO	8	11	10	9	9	9	9	9		14	18	18	18	19
LO Uzupeł.	0	0	0	0	0	0	0	0		7	1	0	0	0
LO zaw.	1	1	0	0	0	0	0	0		0	0	0	0	0
Szkoła policealna	0	0	1	1	1	1	2	3		3	1	1	1	1
Oddziały														
Razem	162	172	171	175	164	158	157	149		148	98	86	84	73
Podstawowa	4	6	4	6	6	5	4	4		4	4	3	3	1
Gimnazjum	21	18	18	16	16	15	15	13		23	15	13	13	11
ZSZ	92	97	96	104	98	96	97	86		55	20	0	0	0
Technikum	26	28	25	23	24	24	21	22		18	14	6	0	0
LO	17	22	27	24	18	16	16	17		33	41	61	65	58
LO uzupeł.	0	0	0	0	0	0	0	0		9	1	0	0	0
LO zaw.	2	1	0	0	0	0	0	0		0	0	0	0	0
Szkoła policealna	0	0	1	2	2	2	4	7		6	3	3	3	3
Uczniowie														
Razem	3822	3852	3633	3890	3504	3278	3247	3073		2954	2405	2061	1740	b.d.
Podstawowa	63	43	35	32	25	26	25	29		25	26	20	9	
Gimnazjum	484	411	391	421	399	430	411	322		423	419	323	246	
ZSZ	2311	2323	2161	2315	2189	1956	1899	1936		1123	264	0	0	
Technikum	482	504	439	523	471	401	385	360		335	191	86	0	
LO	443	553	575	569	372	422	447	300		771	1426	1568	1407	
LO uzupeł.		0	0	0	0	0	0	0		169		0	0	
LO zaw.	39	18	0	0	0	0	0	0		0	0	0	0	
Szkoła policealna	0	0	32	30	48	43	80	126		108	79	64	78	

Źródło: opracowanie własne na podstawie: BP CZSW 2004, BP CZSW 2005, BP CZSW 2006, BP CZSW 2007, BP CZSW 2008, BP CZSW 2009, BP CZSW 2010, BP CZSW 2011, BP CZSW 2013, BP CZSW 2014, BP CZSW 2015, BP CZSW 2016a.

Ostatecznie, jeśli uwzględnić słuchaczy kwalifikacyjnych kursów zawodowych – formy wprowadzonej z dniem 1 września 2012 roku (tabela 2), które w każdym kolejnym roku szkolnym skupiały imponującą liczbę słuchaczy, populacja osadzonych uczących się w obrębie zakładów karnych pozostała na względnie stałym poziomie i wynosiła:

- 3976 uczniów w roku szkolnym 2012/2013,
- 4391 – w roku szkolnym 2013/2014,
- 4293 – w roku szkolnym 2014/2015,
- 4139 – w roku szkolnym 2015/2016.

Tabela 2. Kwalifikacyjne kursy zawodowe w zakładach karnych w latach 2012/2013–2015/2016

Rok szkolny	Liczba kursów	Słuchaczy
2012/2013	27	1022
2013/2014	27	1986
2014/2015	52	2232
2015/2016	52	2399
Razem	158	7639

Źródło: opracowanie własne na podstawie: BP CZSW 2013, BP CZSW 2014, BP CZSW 2015, BP CZSW 2016a.

Obok wymienionych typów szkół i kursów kwalifikacyjnych osadzeni korzystali z organizowanych przez podmioty zewnętrzne szkoleń kursowych (tabela 3) nakierowanych na umiejętności usługowe (odbyły się m.in. kurs glazurniczo-posadzarski, komputerowy z fakturowaniem, ciesielski, operatora wózków jezdniowych i widłowych, obsługi kas fiskalnych, hydrauliczny, brukarski, malarsko-tynkarski, kucharski, ogrodniczy, florystyczny, opiekuna osoby niepełnosprawnej) (BP CZSW 2016a).

Tabela 3. Szkolenia kursowe osadzonych w latach 2010–2016

Rok	Liczba kursów	Objęci szkoleniem	Absolwenci
2010	1177	13291	13012
2011	1104	12808	12547
2012	910	10675	10481
2013	990	11170	11069
2014	431	4271	4209
2015	637	6597	6526
2016	603	b.d.	b.d.
Razem	5852		

Źródło: opracowanie własne na podstawie: BP CZSW 2011; BP CZSW 2013; BP CZSW 2014; BP CZSW 2015; BP CZSW 2016a.

Kadra pedagogiczna szkół przywieźiennych

Dla szkolnictwa przywieźiennego charakterystyczna jest stabilizacja kadry nauczycielskiej. Jeśli zachodzą zmiany, to głównie w wyniku uzyskiwania przez nauczycieli kolejnych szczebli awansu zawodowego. W roku szkolnym 2015/2016 nauczyciele (poza jednym, który był w trakcie uzupełniania wykształcenia) posiadali wymagane kwalifikacje potwierdzone odpowiednim dyplomem (BP CZSW 2016a). W charakteryzowanej populacji od lat przeważają nauczyciele mianowani i dyplomowani a zatem z wieloletnim stażem w zawodzie (tabela 5). W całym analizowanym czasie w szkolnictwie przywieźiennym więcej było nauczycieli niepełnozatrudnionych niż pełnozatrudnionych (w roku szkolnym 2015/2016 proporcja wynosiła 303 do 77) (tabela 4). Dyrektorzy szkół przywieźiennych i ich zastępcy doskonalili warsztat pracy w ramach organizowanych cyklicznie przez Ośrodki Szkolenia Kadr Służby Więziennej konferencji i szkoleń, w które włączani byli funkcjonariusze jednostek uczestniczących w realizacji zadań związanych z edukacją osadzonych (np. w roku szkolnym 2015/2016 odbyły się 4 formy szkoleniowe (BP CZSW 2016a).

Tabela 4. Liczba etatów pedagogicznych w szkołach przywieźiennych i zatrudnionych nauczycieli w latach szkolnych 2003/2004–2015/2016

Rok szkolny	Etatów	Zatrudnionych nauczycieli	
		Ogółem	W pełnym wymiarze czasu pracy
2003/2004	200	338	71
2004/2005	200	336	72
2005/2006	200	329	66
2006/2007	200	315	64
2007/2008	200	323	77
2008/2009	200	321	72
2009/2010	200	335	77
2010/2011	200	302	69
2011/2012	b.d.	b.d.	b.d.
2012/2013	220	352	72
2013/2014	220	370	70
2014/2015	220	385	72
2015/2016	220	380	77

Źródło: opracowanie własne na podstawie: BP CZSW 2004, BP CZSW 2005, BP CZSW 2006, BP CZSW 2007, BP CZSW 2008, BP CZSW 2009, BP CZSW 2010, BP CZSW 2011, BP CZSW 2013, BP CZSW 2014, BP CZSW 2015, BP CZSW 2016a.

Tabela 5. Nauczyciele szkół przywieziennych według stopnia awansu zawodowego w latach szkolnych 2003/2004–2015/2016

Rok szkolny	Stopień awansu zawodowego				
	Stażysta	Kontraktowy	Mianowany	Dyplomowany	Razem
2003/2004	25	91	153	69	338
2004/2005	22	76	158	80	336
2005/2006	18	54	164	93	329
2006/2007	19	52	148	96	315
2007/2008	17	48	140	118	323
2008/2009	13	47	130	131	321
2009/2010	17	51	117	150	335
2010/2011	17	38	105	142	302
2011/2012	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
2012/2013	20	52	111	169	352
2013/2014	22	47	118	183	370
2014/2015	21	50	116	198	385
2015/2016	23	46	110	201	380

Źródło: opracowanie własne na podstawie: BP CZSW 2004, BP CZSW 2005, BP CZSW 2006, BP CZSW 2007, BP CZSW 2008, BP CZSW 2009, BP CZSW 2010, BP CZSW 2011, BP CZSW 2013, BP CZSW 2014, BP CZSW 2015, BP CZSW 2016a.

Wyniki pracy dydaktyczno-wychowawczej szkół przywieziennych

W latach szkolnych 2003/2004–2015/2016 szkoły przywiezienne uzyskały pozytywne wyniki w zakresie pracy dydaktycznej. Wskazuje na to zarówno wewnętrzny system nauczania obejmujący oceny wystawiane przez nauczycieli w dziennikach lekcyjnych (średnia ocena na jednego ucznia w roku szkolnym to 3,5), oceny z egzaminów semestralnych (wewnętrzny system oceniania słuchaczy), jak i dane pochodzące z systemu oceniania zewnętrznego, który obejmuje:

- sprawdzian po VI klasie szkoły podstawowej,
- egzamin gimnazjalny,
- egzamin zawodowy w technikach uzupełniających i szkołach policealnych,
- egzamin maturalny w liceach i technikach,
- egzamin potwierdzający zdobyte umiejętności w zawodzie w zakresie jednej kwalifikacji w ramach kwalifikacyjnego kursu zawodowego. (Wybrane aspekty zagadnienia ilustruje tabela 6).

Tabela 6. Wyniki pracy dydaktycznej szkół przywieźiennych* w latach szkolnych 2003/2004–2015/2016

Rok szkolny	Liczba uczniów szkół przywieźiennych	Nie uzyskało promocji lub nie ukończyło szkoły	Przystępujących do matury	Zdało maturę
2003/2004	3822	73	148	110
2004/2005	3852	30	203	141
2005/2006	3633	52	157	101
2006/2007	3890	b.d.	145	98
2007/2008	3504	154	145	114
2008/2009	3278	88	140	105
2009/2010	3247	79	115	95
2010/2011	3073	78	66	54
2011/2012	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
2012/2013	2954	64	b.d.	88
2013/2014	2405	54	b.d.	58
2014/2015	2061	b.d.	b.d.	115
2015/2016	1740	b.d.	b.d.	152

* Z wyłączeniem absolwentów szkoleń kursowych i kwalifikacyjnych kursów zawodowych

Źródło: opracowanie własne na podstawie: BP CZSW 2004, BP CZSW 2005, BP CZSW 2006, BP CZSW 2007, BP CZSW 2008, BP CZSW 2009, BP CZSW 2010, BP CZSW 2011, BP CZSW 2013, BP CZSW 2014, BP CZSW 2015, BP CZSW 2016a.

W analizowanym czasie pomyślnie przedstawiają się wyniki egzaminów potwierdzających kwalifikacje zawodowe, które były organizowane niezależnie od szkół przywieźiennych przez Okręgowe Komisje Egzaminacyjne. Wyniki tych egzaminów świadczą, że szkoły przywieźienne należą do czołówki w zakresie prowadzenia kształcenia zawodowego na danym terenie i często były wyżej oceniane niż szkoły funkcjonujące poza zakładami karnymi.

Nierozpoznanym obszarem pozostają natomiast wyniki pracy wychowawczej szkół przywieźiennych. Wprawdzie w poszczególnych centrach kształcenia cyklicznie pozyskuje się opinie słuchaczy o pracy dydaktyczno-wychowawczej tych placówek, jednak tego rodzaju diagnozy budzą poważne wątpliwości metodologiczne (głównie dlatego, że w kwestionariuszach dominują pytania rozstrzygnięcia, nierzadko stawiane tendencyjne), a ich wyniki (skrajnie optymistyczne) trudno uznać za wiarygodne. O resocjalizacyjnej wartości nauczania przywieźiennego można natomiast wnioskować pośrednio z danych dotyczących recydywy penitencjarnej, która na dzień 31.12.2015 roku wynosiła 49,21 proc. (36 817 recydywistów na 74 814 tymczasowo aresztowanych, skazanych i ukaranych) (MS CZSW 2016). Skoro zatem tak wielu ekswięźniów nie osiąga *poprawy jurydycznej*

uznawanej w literaturze przedmiotu jako cel minimum resocjalizacji (Machel 2010, s. 176), naturalnie nasuwa się zapytanie o przyczyny ograniczonej efektywności środków stosowanych w indywidualnych programach resocjalizacji, w tym nauczania.

Bariery dla resocjalizacji za pośrednictwem nauczania

Przystępując do zadania nakreślenia czynników, które stoją na przeszkodzie resocjalizacji za pomocą nauczania, należy uprzedzić, że zaprezentowana lista z pewnością nie jest kompletna oraz że trudno wskazać czynnik wiodący, zwłaszcza że wiele z nich wzajemnie się warunkuje. Bez wątpienia barierą dla wpływów wychowawczych za pośrednictwem nauczania (i resocjalizacji penitencjarnej w ogóle) jest już sama specyfika zakładu karnego. Przepisy regulujące wykonywanie kary pozbawienia wolności lub tymczasowego aresztowania; regulaminy organizacyjno-porządkowe normujące codzienne funkcjonowanie osadzonych; wzajemne, negatywne wpływy współwięźniów, a także pełne obustronnej negacji relacje osadzonych z personelem to zdaniem Henryka Machela podstawowe przyczyny, że zamiast resocjalizować, placówka penitencjarna oddziałuje przynajmniej (Machel 2011).

Pośród barier dla resocjalizacji za pośrednictwem nauczania koniecznie należy ulokować negatywny przebieg dotychczasowej nauki szkolnej. Ten czynnik występuje powszechnie, bo jak wynika z badań (np. Toroń 2013), w populacji osadzonych przeważają osoby, które już w okresie wczesnoszkolnym natrafiały na trudności w nauce, przy czym najczęściej nie zostały one objęte przez szkołę żadnymi działaniami profilaktycznymi. W placówkach oświatowych osoby te spotykały się już od najwcześniejszych lat nauki ze stygmatyzacją i marginalizacją. Trudności intensyfikowały się w okresie dorastania, kiedy ze strony środowiska rówieśniczego wybrzmiewało wiele interesujących kontrproponcji oddalających siedzenie w ławce szkolnej, których realizacja wymagała opuszczania kolejnych zajęć i dni nauki szkolnej. Absencja pogłębiała i tak już problematyczną sytuację ucznia. Pojawiało się – typowe dla niepowodzeń szkolnych – „zamykanie się w sobie” i nienawiść do szkoły (Konopnicki 1966). W dalszym przebiegu niepowodzenia szkolnego dziecko narażone było na wykluczenie kulturowe i społeczno-zawodowe. Ostatni etap to trwała marginalizacja, względnie późniejsza emancypacja (Kwieciński 2002), które w wielu wypadkach predysponują do wkroczenia na drogę przestępstwa. Negatywne doświadczenia związane z edukacją, mając względnie trwałe charakter, dają o sobie znać podczas nauki w placówce penitencjarnej. Z badań Józefa Rejmana wynika, że w początkowym okresie nauki u uwięzionych uczniów widać lęk, niepewność, pojawiają się bóle nerwicowe. Są nadruclliwi, niezainteresowani nauką, niechętni do mobilizacji i werbalno-pamięciowego uczenia się. Ostatecznie wolą pracować, niż się uczyć (Rejman 2000).

Na resocjalizację za pośrednictwem nauczania z całą pewnością rzutuje posiadana motywacja do nauki. Z badań opublikowanych przez Najwyższą Izbę

Kontroli (2009) wynika, że u podstaw decyzji o podjęciu nauki w warunkach uwięzienia leżały najczęściej następujące argumentacje:

- zdobywanie nowych/dodatkowych kwalifikacji,
- warunkowe, przedterminowe zwolnienie z odbywania kary,
- „zabicie czasu”,
- opuszczenie celi,
- uzyskanie nagród przewidzianych regulaminem zakładu,
- pragnienie kontynuacji nauki rozpoczętej przed skazaniem.

Nasuwa się spostrzeżenie, że właściwie większość decyzji zostało podjętych z uwagi na możliwość otrzymania mniej lub bardziej odległych nagród. Choć ostatecznie tego typu racje są naturalne, nastawienie osadzonych na bardzo wymierne korzyści, podaje w wątpliwość, że nauczanie przyczyni się do trwałej zmiany przez nich własnego życia. Konieczne jest zatem rozbudzanie i podtrzymywanie dodatkowych argumentacji, tak by osadzony kierował się wieloczynnikową motywacją do nauki (gdzie np. z pragnieniem zdobycia nagrody współlistnieje chęć zaimponowania zdobytym wykształceniem rodzinie własnej czy rodzinie narzeczonej). Równocześnie komisje penitencjarne (bo to one decydują o objęciu osadzonego nauczaniem) powinny ukierunkować wysiłek na demaskowanie patologicznych motywacji do podjęcia nauki (np. przypadki tzw. turystyki więziennej, gdzie za deklaracją podjęcia roli ucznia stoi chęć przetransportowania do zakładu, w którym odbywają karę koledzy z grupy przestępczej).

Jeszcze kolejnym przyczynkiem do słabości resocjalizacji przez nauczanie jest istniejąca oferta kształcenia. Od kilku lat największą liczbę słuchaczy skupiają szkolenia kursowe, które choć mają wiele zalet (m.in. umożliwiają w krótkim czasie uzyskanie kwalifikacji zawodowych i nie wymagają transportowania osadzonych do innych jednostek, przy których istnieją szkoły), nie podnoszą poziomu wykształcenia i w zestawieniu z nauczaniem szkolnym dają uczniom nieporównywalnie mniejsze możliwości zdobycia wiedzy ogólnej a nauczycielom mniejszą sposobność do ukierunkowywania wysiłku uczniów na korygowanie zaburzonych przekonań i postaw. Problematiczne jest także, że w ofercie nauczania przywieszennego pomija się od kilku lat osadzonych zainteresowanych nauczaniem po ukończonym liceum. Począwszy od roku szkolnego 2013/2014 więziennictwo dysponuje zaledwie jedną przywieszenną szkołą policealną, mieszczącą się w zakładzie karnym we Wrocławiu, gdzie kształcą się do zawodu informatyka. Poważnym problemem są ograniczone możliwości zatrudniania absolwentów, tak w zakładach przywieszennych, jak i poza ich obrębem. Brak perspektywy zatrudnienia może natomiast zniechęcać do podejmowania czy kontynuowania nauki.

Przeszkodą dla resocjalizacji za pośrednictwem nauczania bywa również niedostateczne wyposażenie szkół i ograniczona liczba miejsc pracy umysłowej w celach. Choć z analiz przeprowadzonych przez BP CZSW wynika, że w roku szkolnym 2014/15 większość szkół przywieszennych dysponowała dobrą bazą lokalową, a pozostałe funkcjonowały w warunkach wystarczających do realizacji

zadań statutowych, że szkoły posiadały pracownie komputerowe i studia multimedialne z dostępem do Internetu oraz że nie budziło zastrzeżeń ich wyposażenie w techniczny sprzęt wspomagający proces dydaktyczny (tj. rzutniki multimedialne, tablice multimedialne, kserokopiarki, drukarki i skanery) (BP CZSW 2015), wnikliwy ogląd⁴ ujawnia odstępstwa od oficjalnie prezentowanych danych. Dla przykładu – w niektórych szkołach uczniowie nie mają dostępu do Internetu. W przekonaniu uczniów jest to rozwiązanie absurdalne, zwłaszcza jeśli wziąć pod uwagę realizację przedmiotu „informatyka”. Dyrekcja uzasadnia stan rzeczy względami bezpieczeństwa (pozbawiając dostępu do Internetu, uniemożliwia się osadzonym np. popełnianie oszustw na Allegro). Innym problematycznym aspektem, który odzwierciedla się negatywnie na nauce uwieczonych uczniów są utrudnienia w dostępie do podręczników szkolnych i lektur. Ze sprawozdań przedkładanych przez BP CZSW wynika wprawdzie, że *zaopatrzenie w podręczniki i lektury szkolne jest zadowolające* (BP CZSW 2015, s. 4), jednak zakup książek nie oznacza nieskrępowanego dostępu do nich. Nie ma opcji wynoszenia książek do cel mieszkalnych, a to znacznie ogranicza możliwości samokształcenia. Jeszcze inny mankament to brak w celi mieszkalnej odpowiednio urządzonego warsztatu pracy umysłowej (biurko i źródło światła). Nawet jeśli takie miejsce jest zapewnione, nie należy do rzadkości, że uczniowie z powodu zaludnienia albo konfliktów ze współosadzonymi mają do niego ograniczony dostęp.

Nieodzownym warunkiem oddziaływania poprawczego na osadzonego za pośrednictwem nauczania jest jego obecność na zajęciach szkolnych. Tymczasem od lat frekwencja w szkołach przywięziennych utrzymuje się na stosunkowo niskim poziomie. W roku szkolnym 2014/2015 najwyższą roczną frekwencję odnotowano w CKU w Rawiczu – 82,8 proc., najniższą w CKU w Sztumie – 51,0 proc. Średnio frekwencja w szkołach przywięziennych wyniosła w analizowanym okresie 72,62 proc. Wyższą frekwencję odnotowano w liceach ogólnokształcących, niższą wśród słuchaczy kwalifikacyjnych kursów zawodowych (np. wśród tych ostatnich w CKU w Sztumie wyniosła 41 proc.) (BP CZSW 2015). W znacznej części przypadków niska frekwencja jest wynikiem kalkulacji. Osadzeni są dobrze rozeznani w fakcie, że dopiero nieobecność na ponad połowie godzin przeznaczonych na realizację danego przedmiotu stanowi podstawę do nieklasyfikowania⁵ i skrzętnie tę wiedzę wykorzystują.

Niska frekwencja staje się w wielu przypadkach podstawą do wycofania ucznia z nauczania (choć trzeba uwzględnić, że wycofanie może nastąpić z przyczyn obiektywnych, tj. po przetransportowaniu osadzonego na polecenie sądu, wskutek zwolnienia z zakładu karnego, ze względu na zły stan zdrowia). W ostatnich latach

⁴ Refleksja sformułowana na podstawie obserwacji dokonanych podczas wizyty w CKU w Starogardzie, w styczniu 2017 r.

⁵ Zgodnie z rozporządzeniem MEN z 30.04.2007 w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych; tekst ujednolicony Dz.U. 2007 nr 83, poz. 562.

odsetek osadzonych wycofanych ze szkół przywiązanych jest niepokojąco wysoki a przy tym obserwuje się tendencję wzrostową (tabela 7). Fakt ten można uznać za niepowodzenie na etapie orzekania przez komisje penitencjarne o skierowaniu do nauczania. Przede wszystkim jednak wycofanie z nauczania separuje osadzonego od osiągnięcia wartości wiązanych z tym środkiem resocjalizacji.

Tabela 7. Uczniowie szkół przywiązanych (w tym słuchacze kwalifikacyjnych kursów zawodowych od roku 2012/2013) wycofani z nauczania w latach szkolnych 2009/2010–2015/2016

Rok szkolny	LICZBA UCZNIÓW	WYCOFANI Z NAUCZANIA WEDŁUG PRZYCZYŃ							RAZEM WYCOFANYCH	%
		TRANSPORT NA POLECENIE SĄDU	ZWOLNIENIE Z ZK	DECYZJA KLASYFIKACYJNĄ RADY PEDAGOGICZNEJ	STAN ZDROWIA	WZGLĘDY BEZPIECZEŃSTWA	INNE*			
2009/2010	3247	137	227	105	27	233	285	1014	31,22	
2010/2011	3073	119	201	157	34	118	294	923	30,03	
2011/2012	b.d.	-	-	-	-	-	-	-	-	
2012/2013	3976	160	158	b.d.	85	b.d.	270	1047	26,33	
2013/2014	4391	109	193	614	24	129	297	1366	31,10	
2014/2015	4293	106	230	722	14	154	313	1539	35,84	
2015/2016	4139	80	216	718	25	154	364	1557	37,61	

* w tej grupie lokują się następujące przyczyny: decyzja komisji penitencjarnej, rezygnacja z nauki, skierowanie na terapię, niepromowanie, niepowrót z przepustki, niepodjęcie nauki, nieprzybycie do jednostki mimo zakwalifikowania do nauczania, odmowa uczęszczania do szkoły, brak 50% frekwencji na zajęciach, niesklasyfikowanie, brak zgody organu dysponującego.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: BP CZSW 2010, BP CZSW 2011, BP CZSW 2013, BP CZSW 2014, BP CZSW 2015, BP CZSW 2016 a.

Podsumowanie

Nauczanie osób osadzonych zajmuje ważne miejsce w aktualnie realizowanym w kraju systemie penitencjarnym. W odniesieniu do lat szkolnych 2003/2004–2016/2017 nasuwa się spostrzeżenie, że wielkość populacji osadzonych uczniów jest imponująca – w każdym kolejnym roku szkolnym naukę na poziomach od podstawowego do policealnego, względnie jako słuchacz

kwalifikacyjnego kursu zawodowego rozpoczynało ponad 4 tys. osadzonych. Po uwzględnieniu krótkich szkoleń zawodowych populacja wzrasta o kilka kolejnych tysięcy. Nie można jednakże sprowadzić zagadnienia wyłącznie do aspektu ilościowego. Z nauczaniem przywieszennym wiąże się oczekiwanie, że będzie ono swoistą okazją do podjęcia przez osadzonych wysiłku w kierunku korygowania i kompensowania zaburzonych postaw i struktur osobowości. Potwierdzone odpowiednim dokumentem podniesienie wykształcenia czy zdobycie kwalifikacji zawodowych to zarazem jeden z ważniejszych zasobów w przebiegu procesu re-adaptacji społecznej ekswieźnia. Tymczasem istnieje wiele wzajemnie warunkujących się barier dla urzeczywistniania poprawczej wartości nauczania osób osadzonych. Chodzi zarówno o czynniki podmiotowe, najczęściej związane z osobą samego ucznia, jak i instytucjonalne, zwłaszcza występujące na etapie kierowania do nauczania przez komisję penitencjarną, z których niektóre po rzetelnym zdiagnozowaniu można eliminować.

Bibliografia

1. Bogunia L. (2009), *Edukacja skazanych w szkołach przywieszennych, pozawieszennych i formach pozaszkolnych*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego”, t. XXIV, s. 211–212.
2. BP CZSW (2004), *Analiza wyników dydaktyczno-resocjalizacyjnych uzyskanych przez szkoły funkcjonujące w zakładach karnych i aresztach śledczych w roku szkolnym 2003/04*, CZSW, Warszawa.
3. BP CZSW (2005), *Analiza wyników dydaktyczno-resocjalizacyjnych uzyskanych przez szkoły funkcjonujące w zakładach karnych i aresztach śledczych w roku szkolnym 2004/05*, CZSW, Warszawa.
4. BP CZSW (2006), *Analiza wyników dydaktyczno-resocjalizacyjnych uzyskanych przez szkoły funkcjonujące w zakładach karnych i aresztach śledczych w roku szkolnym 2005/06*, CZSW, Warszawa.
5. BP CZSW (2007), *Analiza wyników dydaktyczno-resocjalizacyjnych uzyskanych przez szkoły funkcjonujące w zakładach karnych i aresztach śledczych w roku szkolnym 2006/07*, CZSW, Warszawa.
6. BP CZSW (2008), *Analiza wyników dydaktyczno-resocjalizacyjnych uzyskanych przez szkoły funkcjonujące w zakładach karnych i aresztach śledczych w roku szkolnym 2007/08*, CZSW, Warszawa.
7. BP CZSW (2009), *Analiza wyników dydaktyczno-resocjalizacyjnych uzyskanych przez szkoły funkcjonujące w zakładach karnych i aresztach śledczych w roku szkolnym 2008/09*, CZSW, Warszawa.
8. BP CZSW (2010), *Analiza wyników dydaktyczno-resocjalizacyjnych uzyskanych przez szkoły funkcjonujące w zakładach karnych i aresztach śledczych w roku szkolnym 2009/10*, CZSW, Warszawa.
9. BP CZSW (2011), *Analiza wyników dydaktyczno-resocjalizacyjnych uzyskanych przez szkoły funkcjonujące w zakładach karnych i aresztach śledczych w roku szkolnym 2010/11*, CZSW, Warszawa.
10. BP CZSW (2013), *Analiza wyników dydaktyczno-resocjalizacyjnych uzyskanych przez szkoły funkcjonujące w zakładach karnych i aresztach śledczych w roku szkolnym 2012/13*, CZSW, Warszawa.

11. BP CZSW (2014), *Analiza wyników dydaktyczno-resocjalizacyjnych uzyskanych przez szkoły funkcjonujące w zakładach karnych i aresztach śledczych w roku szkolnym 2013/14*, Dyrektor Generalny SW, Warszawa.
12. BP CZSW (2015), *Analiza wyników dydaktyczno-resocjalizacyjnych uzyskanych przez szkoły funkcjonujące w zakładach karnych i aresztach śledczych w roku szkolnym 2014/15*, BP CZSW, Warszawa.
13. BP CZSW (2016a), *Analiza wyników dydaktyczno-resocjalizacyjnych uzyskanych przez szkoły funkcjonujące w zakładach karnych i aresztach śledczych w roku szkolnym 2015/16*, CZSW, Warszawa.
14. BP CZSW (2016b), *Wykaz kierunków kształcenia i semestrów nauki w szkołach prowadzonych przy zakładach karnych i aresztach śledczych wg. stanu na dzień 1 września 2016 r.*, CZSW, Warszawa.
15. Bugajski K. (1929), *Rozwój działalności kulturalno-oświatowej w więzieniach, jej zadania i obecna organizacja w Polsce*, [w:] Z. Bugajski (red.), *Księga jubileuszowa więziennictwa polskiego 1918–1928*, Drukarnia nr 1 ul. Rakowiecka 37, Warszawa, s. 106–123.
16. Helta F., Wiczkowski K. (1987), *Organizacja procesu dydaktyczno-wychowawczego w szkołach przywieziennych*, „Oświata Dorosłych”, nr 2, s. 98–103.
17. Iwanicki H. (2004), *Rola, znaczenie i zadania szkolnictwa przywieziennego*, „Szkoła Specjalna”, nr 1, s. 26–31.
18. Konopnicki J. (1966), *Powodzenia i niepowodzenia szkolne*, PZWS, Warszawa.
19. Kwieciński Z. (2002), *Wykluczanie. Badania dynamiczne i porównawcze nad selekcjami społecznymi na pierwszym progu szkolnictwa*. Wyd. Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń.
20. Machel H. (2010), *Resocjalizacja penitencjarna: istota, dylematy terminologiczne, społeczny sens, kilka uwag teoretycznych i kadrowych*, „Resocjalizacja Polska”, nr 1, s. 174–192.
21. Machel H. (2011), *Resocjalizacja penitencjarna – trzy uwarunkowania procesu*, „Resocjalizacja Polska”, nr 2, s. 91–107.
22. MS, CZSW (2016), *Roczna informacja statystyczna za rok 2015*, MS, CZSW, Warszawa.
23. Najwyższa Izba Kontroli (2010), *Informacja o wynikach kontroli funkcjonowania szkół publicznych działających przy zakładach karnych w latach 2005–2009 (I półrocze)*, Opole.
24. Niewiadomska I. (2016), *Polski model resocjalizacji penitencjarnej*, „Teka Komisji Prawniczej”, s. 100–122.
25. Rejman J. (2000), *System wychowawczy zakładu penitencjarnego dla młodocianych*, Wyd. Wyższej Szkoły Pedagogicznej, Rzeszów.
26. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 30.04.2007 w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych; tekst ujednolicony Dz.U. 2007 nr 83, poz. 562.
27. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 13.02.2004 w sprawie szczegółowych zasad i trybu prowadzenia nauczania w zakładach karnych; tekst ujednolicony: „Dziennik Ustaw” 9.03.2004.
28. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 13.02.2004 w sprawie szczegółowych zasad i trybu prowadzenia nauczania w zakładach karnych; tekst ujednolicony: „Dziennik Ustaw” 9.03.2004.
29. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 20.05.1924; tekst ujednolicony: „Dziennik Urzędowy 1924 nr 11.
30. Szecówka A. (2007), *Kształcenie resocjalizujące*, [w:] Urban B., Stanik J.M. (red.), *Resocjalizacja*, t. 1, Wyd. Nauk. PWN, Warszawa, s. 249–277.

31. Toroń B. (2013), *Przestępczość skazanych kobiet i mężczyzn w perspektywie biograficznej*, Impuls, Kraków.
32. Ustawa kodeks karny wykonawczy z 6.06.1997; tekst ujednolicony: „Dziennik Ustaw” 1997 nr 90, poz. 557.
33. Ustawa o systemie oświaty z 7.09.1991; tekst ujednolicony: „Dziennik Ustaw” 1991 nr 95, poz. 425.
34. Ustawa z 19.08.2011 o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw; tekst ujednolicony: „Dziennik Ustaw” nr 205, poz. 1206.
35. Widelak D. (2007), *Szkolnictwo przywieszne w Polsce*, [w:] Pilch T. (red.), *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. 6, Żak, Warszawa, s. 162–167.
36. Widelak D. (2008), *Kształcenie osadzonych w polskiej praktyce penitencjarnej*, [w:] Jasiński Z., Kurek A., Widelak D. (red.), *W dziewięćdziesięciolecie polskiego więziennictwa. Księga jubileuszowa*, Todtri, Opole, s. 261–288.
37. Widelak D. (2011), *Nauczyciel i uczeń w wybranych systemach penitencjarnych Europy Środkowej*, Wyd. Uniwersytetu Opolskiego, Opole.
38. Wołowicz M. (1990), *Nauczanie ogólne i zawodowe skazanych*, [w:] Marek A. (red.), *Księga więziennictwa polskiego 1918–1988*, Wyd. Prawnicze, Warszawa, s. 387–420.

Chosen problems of prison education in Poland during the years 2003/2004–2016/2017

Keywords: prison education, rehabilitation, adult education, history of education system in Poland, teachers of inmate education facilities

Abstract: This article will present chosen aspects of already existing inmate education facilities and their functioning in Poland. Merits of such facilities for rehabilitation have been described and statistical data illustrating the situation of prison education in years 2003/04–2016/17 has been provided. This data includes, among other things, the number of schools and education facilities and the number of students and teachers. An essential part of this article has been dedicated to analyzing the barriers found in rehabilitation when teaching, barriers such as inadequately developed motivations for learning in a inmate education facility, an insufficient education offer for the students, scarce equipment of the aforementioned schools and low attendance rate.

The analysis has been based upon the reports concerning the didactic and rehabilitation results of inmate education facilities, which are published periodically by the Polish Penitentiary Bureau and Central Board of Prison Service.

Dane do korespondencji:

Dr Aneta Jarzębińska

Uniwersytet Szczeciński

Katedra Pedagogiki Społecznej

e-mail: anetajarzebinska@interia.pl